

csoda szócikk például a rahneri megfogalmazásban a bachi fúga szigorával és világosságával építkezik, és egyetlen hatalmas mondatban képes átfogni a csoda tudományos, filozófiai-teológiai és egzisztenciális dimenzióját. Ha részekre szedjük, magának a gondolatnak a tartalma sérül. Rahner azt érzékelt(e), hogy a csoda, minden természettudományos aprólékosság és empirikus kényeskedés mellett a hit *monumentális* fenoménje, melynek lényegét egyetlen mondatban kell megragadni, majd a lényeg szinte ünnepélyes felmutatása után neki lehet állni a részletezésnek. Verset sem elemzéssel kezd olvasni az ember, hanem a felkavaró olvasás után fog neki az elemzésnek, ha szükséges.

Számos szócikknél megfigyelhető a törekvés az ökumenikus párbeszédre a keresztény felekezetek és a zsidóság vonatkozásában. E tekintetben merésznek mondható, nem minden ízében kiegyensúlyozott megfogalmazásokkal is találkozhatunk. Például a *kánon* szócikkben: „A zsidósággal folytatott párbeszédben sürgető követelmény (...) az, hogy vessünk véget annak, hogy az Újsz. felől értelmezzük az Ósz.-et, és adjuk fel az ígélet-beteljesedés sémát, mintha ti. a názáreti Jézusban teljesednének be az Írás ígéretei.” Sajátos kérdés, mert vajon mitől lenne a keresztény keresztény, ha nem annak az öröme az erejéből, hogy a názáreti Jézusban beteljesedtek az ószövetségi ígérek, s éppen ezért az Újszövetség horizontjában tárul fel az Ószövetség teljes értelme, a *sensus plenior* — legalábbis a keresztény hívő számára. Nincs akadály a szerző ajánlása szerinti eljárásnak sem, csak éppen azt judaizmusnak hívják. Ekkor viszont a zsidóság nem a keresztényekkel, hanem önmagával folytat párbeszédet.

Értékes jellemzője a szótárnak, hogy a szerző a teológiai fogalmak kifejtésébe igyekszik bevonni a modern humán- és társadalomtudományok kérdéseit, a diszkusszió jelenlegi állását, a kutatás eredményeit (például kritikai elmélet, kritikai racionalizmus). Ilyenformán a teológiát behelyezi a mai szellemi reflexió áramába. Nem lezárt ismereteket közöl a szóban forgó területekről; eljárásával inkább a hiteles teológiai gondolkodásnak a mindenkori kortudattal szembeni érzékenységét igazolja.

Már olyan hosszú ideje élünk a bibliai létértelmezés világában, hogy vélhetnénk: akár el is feledkezhetünk róla, feledékenységünk se dönti romba, mert a tőle való eltávolodás is a bibliai létértelmezéshez képest az, ami: a kereszténység *poszt-ja*, posztkeresztény. Ki sajnálkozik, ki ujjong azon, hogy kereszténység utáni korban élünk. A jelenkor tárgyilagos értékelésére törek-

vő kritikus szerint a keresztényeken áll, hogy a poszt-kereszténynek nevezett kort olyanná alakítsák, ahol a kereszténység bibliai értelemben jelszerűen *posztol*. Az *Új teológiai szótár* saját műfajában és kritikusan olvasva — amit maga a szerző kíván olvasójától — segítő és hűséges őrt álló. (Ford. Mártonffy Marcell et al.; *Göncöl Kiadó*, Budapest, 2006)

GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

JEAN LECLERCQ: CLAIRVAUX-I SZENT BERNÁT

Vitathatatlan tény, hogy a halála után két évtizeddel szentté avatott Bernát (1090–1153) kora egyik legmeghatározóbb személyisége volt, akinek élete és munkássága hosszan hatott a kereszténység történetében. A tömör és lényegre törő — ám helyell-közzel vitatható és kissé hagiografikus benyomást keltő — életrajzban tulajdonképpen a bernáti életmű legjobb ismerője jeleníti meg őt, gyakorlatilag születésétől haláláig.

Bernát gyermekora alig ismert, mivel ő maga soha nem beszélt róla. Tudjuk, hogy egy gazdag burgundi nemes családban született, majd egy kanonoki iskolában tanult. 1112-ben a szerzetesi életformát választotta, és belépett az 1098-ban alapított Cîteaux kolostorába. 1115-ben már ő maga alapított apátságot (Clairvaux), és elkezdett munkálkodni, hogy újítási elképzeléseit (például elszakadás a világi dolgoktól) megfogalmazza, és gyakorlatba ültesse. Miközben fontos szerepet játszott a ciszteri rend kikristályosodásában, irodalmi munkásságának köszönhetően az elképzelései és a gondolatai terjedni kezdtek a kereszténységben. Munkásságának csúcspontján (1130–1138) figyelme főképpen a franciaországi történetekre irányult. Neki köszönhető az 1128-as Troyes-i zsinaton elismert Templomosok rendi szabályzata (*Ad militēs Templi*). A későbbiekben befolyása és tekintélye folyamatosan növekedett. Ekkor keveredett teológiai vitába Petrus Abelardusszal (1079–1142), akit 1140-ben sikerült is elítéltetnie a Sens-i zsinattal, és állást foglalt a katarok ellen is. A szerző ebben a késői munkásságnak (1139–1148) szentelt részben tárgyalja — nagyon röviden — Bernát viszonyát a zsidósággal, illetve kitér a második kereszténzet hadjárata is, amelyet Bernát a cisztercita III. Jenő pápa kérésére hirdetett meg 1146. március 31-én, Vézelay-ben.

Élete utolsó éveiben Bernát sokat írt és sokat utazott. Szinte tudatosan készült a halálra, és rendezte szellemi hagyatékát: „Gondosan, szóról szóra, betűről betűre dolgozta át fő műveit. Befejezte beszédeinek átdolgozott és kijavított

kiadását...”; válogatott leveleiből pedig „egy szigorúan tagolt gyűjteményt állított össze” (107). Leclercq szerint „Bernát tudatában volt felelősségének, mely tudósként és tehetsége alapján lett osztályrésze”, ellenben „ismerte a csalódás, a szomorúság és az aggodás pillanatait is” (108), hiszen több kezdeményezése kudarcba fulladt. Arról nem is beszélve, „hogy a ciszterci rend más irányba fejlődött tovább”, mint ahogyan ő azt szeretete volna. „Már nem tartották be olyan pontosan az obszervanciát, megsértették az ének és a művészet egyszerűségéről szóló előírást, és egyre kevésbé vettek részt a társadalom életében” (109).

Az életrajz második része Bernát gondolatainak, teológiája fejlődésének a megismerésére kínál lehetőséget. Ennek keretében az olvasó megismerkedhet az alázat és a büszkeség fokozataival, valamint az Isten szeretetéről, a kegyelemről és a szabad elhatározásról, a Megváltóról, Máriáról, az egyház titkairól és a keresztények útjáról vallott felfogásával.

Végezetül érdemes szót ejteni magáról a fordításról is, mely egy német kiadás (München, 2005) alapján készült. Bizonyos értelemben a magyar könyvkiadás fonákaira hívja fel a figyelmet. Hiszen az eredeti francia művet Dr. Tímár Ágnes O. Cist. már 1998-ban magyarra fordította (SZIT, Budapest). A jelen fordításra pedig mindenképpen ráért volna a lektorálás, hiszen a magyar szövegben például Saint-Thierry Vilmos Szent Thierry Vilmos-ként, Hugo de Saint-Victor Hugo von Sankt Viktor-ként, III. Jenő pápa pedig Eugénként jelenik meg. (Ford. Hernádiné Homoki Ildikó; *Kairosz Kiadó*, Budapest, 2006)

JAKAB ATTILA

ÉS A GOLYÓ GURUL... Horányi Özsébbel beszélget Ferenczi Andrea

A harmincötödik kötet után már aligha felelőtlenség kijelenteni: fontos sorozat a Kairosz Kiadóé. A *Miért hiszek?* kérdésre fölfűzött interjúkötetekben egy-egy jeles személyiség (művész, tudós s más értelmiségi) vall hitről (hitéről), hivatásról és elhivatottságról. Jelen kiadványban Ferenczi Andrea kérdéseire Horányi Özséb válaszol. A jeltudomány, a képelmélet és a kommunikációkutatás egyik legmeghatározóbb alakja, amint a kérdezői előszóból is kiviláglik, nem egykönnyen állt kötélnek. Ferenczi Andrea tárgyyszerűen pontos, ám e minőségükben épp a személyes érdekeltiséget nyilvánvalóvá tevő kérdései azonban a személyiség elzártabb rétegeit is kivételesen érzékenységgel fogják vallatóra. (Akarva-akaratlanul az interjúalány által idővel

megfogalmazottak szellemében járva el: „Egy keresztény akkor él értelmiségi életet, hogyha föl tud tenni kérdéseket, amelyek olyan helyzetekre világítanak rá, amelyek ezek nélkül rejtve maradnának.” [99.]

A társadalomtudós szavai az egyéni életút s a családtörténet alakulásának fordulatait közös tanulságként ajánlják föl az olvasónak; tudósi kiterő tudományos világméretű vázolatnak föl s egyúttal korrajzot, társadalomkritikát is adnak. (A család, a mesterek, a kollégák és a barátok aggályosan gondos megidézése, névsorszerűen jegyzetek formájában is, a hála és a tisztelet megnyilvánításának rendhagyóan szép módja.) A gondolatmenetek többsége a jelek, a képek és a kommunikáció természetét a szemiotika, az ikonológia és a kommunikációelmélet nézőpontjából, de filozófiai, pszichológiai és teológiai belátásokat is hasznosítva értelmezi. Értelmezi, mégpedig — a beszélgetés műfajából adódóan — a kérdező s a majdani olvasó számára; tanári eleganciával, azaz egyszerre szakszerűen és laikusok számára is biztonsággal követhetően.

Külön reflexiók vetnek számot az értelmiségi létmód (mint társadalmi szerep) jelenkori feladataival. Eszerint értelmiséginek lenni annyit jelent: az analitikus-kritikus gondolkodói magatartás következetességével, a dolgokhoz való reflexív viszonyulás kiművelt attitűdjével venni részt a közösség (a társadalom) életének alakításában. Ami — kivált, ha keresztény értelmiségi ethosról van szó — szinte szükségszerűen vonja magával a közéleti szerepvállalás, a *közjó* érdekében cselekvés belső igényét. (Horányi kutatói és oktatói tevékenysége mellett a Pax Romana elnökeként s éveken keresztül a Vigilia szerkesztőjeként végzett munkájával mutatott erre példát; a „transzcendensnek önatadó cselekvés” [például 81.] vallott eszménye jegyében, a „teljességre törekvő rendteremtés” [109.] eltökélt szándéka szerint.) Azt az igényt, amely, rokon törekvésekre találván, kultúrát alapít és tart fent. Kultúrát, mely többek között arra teremt lehetőséget, hogy a transzcendens minőség (akármit gondoljon erről ki-ki a maga hite, hajlamai és világmérete szerint) az individualitás létszintjén is megmutatkozhassék: „A kultúra által éppen olyan mértékben mutatkozik meg a transzcendens, mint bármi más által, de azzal a különbséggel — mert az a típusú ágens, akik mi vagyunk, olyan szabadságot szerzett, amivel a többiek nem rendelkeznek —, hogy a kultúrában, pontosabban: többnyire a liturgiában lehetőség van a konstitúció által a transzcendens mutatkozásának előidézésére.” (76.)

A vasgolyó Pilinszkytól vett metaforája — a kötet címében — az események mélyén észre-